MESOE - Multiperspectivitische Erfgoededucatie door Samenwerking Onderwijs en Erfgoed
Het project MESOE is een participatief onderzoeksproject met Universiteit Utrecht, Erasmus Universiteit Rotterdam en een professionele leergemeenschap. Dit Utrechtse co-ontwerp over WO II en herdenken is is voortgekomen uit de samenwerking van geschiedenisdocenten Joris Huis in 't Veld, Jan de Heer en Carmen Spekenbrink met Dorien Wijstma van Landschap Erfgoed Utrecht.

Erfgoed is niet in beton gegoten geschiedenis

Werken met multiperspectief bij thema WO II, herdenken en herdenkingsmonumenten

In Nederland zijn overal WO II herdenkingsmonumenten, vaak ook in de eigen omgeving van een school. Met een klas kun je gebruik maken van een lokale bronnen, zoals een monument of archiefbronnen. Ook hedendaagse kwesties stimuleren kritisch denken over erfgoed en herdenken, over verschuivende perspectieven of kijken met een meer moreel ethische blik naar het verleden.

Belangrijke erfgoedwijze vragen hierin zijn:
Wat herdenken we eigenlijk? Wie herdenken we (en wie wellicht niet)? Hoe herdenken we? Wie bepaalt wat we herdenken? Wie zijn hier 'we'? Welke betekenis heeft dit voor mij en voor een ander? Wat wordt er wel verteld en wat niet? En wat doet dat met mij en mijn emoties?

Dit thema past goed bij curriculum over WO II en monumenten. Je tilt hiermee geschiedenis van het papier.

Erfgoed als spiegel van een diverse samenleving en hoe mensen ergens over voelen en denken
Erfgoed is een dynamisch proces waarbij bepaalde materiële en immateriële erfenissen uit het verleden door individuen, groepen of instituties het etiket 'waardevol' krijgt toegekend om te bewaren voor de toekomst. Vanuit bepaalde historische, sociale, politieke, economische of culturele context wordt overgedragen en deels herschapen van generatie op generatie, van groep tot groep. Het kan zorgen voor een gevoel van identiteit en continuïteit.
De uitdagingen en vraagstukken rond erfgoed zijn verweven met erfgoedbehoud, erfgoedvorming, erfgoedbeleving, erfgoedbeheer, erfgoedinzet (het bewust inzetten van erfgoed voor het vormgeven van de toekomst) en erfgoedonderzoek.

4x Perspectieven

Belangrijke elementen in perspectiefwisseling zijn:

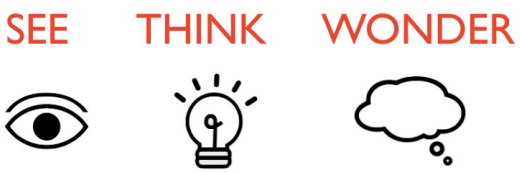
- *Als onderzoeker* : jouw perspectief en dat van de ander. Je onderzoekt samen wat je ziet, wat je denkt en wat je voelt.
- *Als inlever:* je leeft je in personen uit de tijd in om te voelen en begrijpen hoe het geweest zou kunnen zijn. Je denkt na over wat dat betekent in de tijd, plaats en context. Maar ook kun je je inleven door na te denken welke belangen en emoties er nu spelen rond erfgoed? Je kijkt op meer metaniveau naar het onderwerp en leeft je in wie er wat van vindt.
- *Als betekenisgever:* Als mens en samenleving geven we in het nu betekenis aan de wereld om ons heen en voegen steeds weer nieuwe betekenislagen toe aan erfgoed. Welke betekenissen zijn er bij dit erfgoed? En wat vind ik er zelf eigenlijk van?
- *Als maker:* Wie bepaalt of het erfgoed is of erfgoed wordt? We bepalen telkens opnieuw of iets wel of niet bewaard wordt, maken keuzes Op die manier zijn we als mens, groep of samenleving erfgoedmakers. Maar je kunt ook letterlijk iets maken waarin je reflecteert op het erfgoed en jouw betekenis en verhaal laat zien.

Maak daarbij gebruik van:
Beeldend beschrijven: Vertraagd kijken met alle zintuigen, beschrijven wat je ziet en hardop denken.
Emotie inbrengen: Een emotionele lading aan erfgoed geven. Erfgoed gaat altijd over emoties.
Betekenisgeving: Je geeft waarde en betekenis aan het erfgoed in het nu en voor jezelf.

Leerdoelen WO II, herdenken en herdenkingsmonumenten

a. leerlingen oefenen met het observeren en analyseren van een erfgoedobject en denken na kritisch na over herdenken en bewaren.
b. leerlingen onderzoeken verschillende perspectieven en vormen een eigen mening die kan verschillen van een ander.
c. leerlingen kweken begrip voor daden die we nu niet goedkeuren en denken na over context, tijd en plaats en ontwikkelen daarbij ook empathisch vermogen en ethisch moreel besef.

Activiteiten

Activiteit:	Omschrijving:
De onderzoeker *Onderzoeken* Herdenkingsmonument bezoeken in de eigen omgeving Opm. als een monument minder 'beeldend' is, zoals een plaquette in een muur, een monument zonder afbeeldingen met alleen namen of struikelstenen. Neem dan de omgeving mee in deze oefening, want vaak is de plek van het monument ook van waarde. Herdenkingsmonument in Breukelen	**See Think Wonder (werkvorm Thinking Routines)** Vertel zo min mogelijk van tevoren over wat de leerlingen gaan zien, zodat ze terplekke onderzoeken waar ze eigenlijk naar kijken. Wat kunnen ze zonder context en kennis ontdekken over het monument en de plek waar het staat. *Wat gaan ze doen?* Dit is een gesprek (dialoog) over wat ze zien, wat ze opvalt, wat ze denken, welke vragen ze hebben. Je onderzoekt samen door vragen te stellen. Alles wat er gezegd wordt is goed en draagt bij aan het onderzoek. Het gaat erom dat er hardop gedacht wordt en elke inbreng en ieders perspectief telt en gelijkwaardig is. Je bouwt voort op elkaars ideeën en inzichten. Spelregels: ❖ stel je oordeel uit ❖ wees nieuwsgierig naar elkaar ❖ luister met een open houding *Wat zie je?* …en ook de andere zintuigen kun je betrekken – wat hoor je of zou je kunnen horen? Ruiken, proeven, voelen? *Wat denk je nu?* …waaraan zie je dat? Wat zie je dat je zegt of denkt? Welke associatie of relatie leg je? *Waar ben je nu nieuwsgierig naar?* … wat valt je op? Waar zou je meer van willen weten? Welke emotie roept het bij je op? Welk woord komt er nu bij je op? Als je de kunstenaar een vraag zou kunnen stellen, wat zou je dan willen weten of vragen? … **Afsluitend** Is alles gezegd of heeft er iemand nog wat in te brengen?

	Als je het een titel zou willen geven, welke titel zou jij dan bedenken? Reflecteren of verdiepende vragen: Wie wordt er herdacht? Wat denk je dat de kunstenaar wil vertellen? Welke keuzes zijn gemaakt? Wanneer of waarom is het hier geplaatst? Is het in de tussentijd veranderd? (Of misschien beklad geweest? Liggen er bloemen bij? Of zijn er steentjes opgelegd (> Joodse traditie)
De inlever Inleven in historische (archief)bronnen uit lokale geschiedenis Denk bijvoorbeeld aan een foto van borden ‘Joden niet gewenscht’ Of Brief met opdracht van dragen van de jodenster voor inwoners gemeente.	**Kijken vanuit perspectieven** *1.Bron bestuderen vanuit de historische context* Wat staat hier? Wat zie je? Wat denk je? Wat valt je op? Wat vertelt deze bron? *2.Een multiperspectivische blik toevoegen: personen* Wie deze bron leest, ziet, ontvangt of vasthoudt bepaalt ook de context en emoties die bij de bron horen en maken dat het geen abstract verleden is. Ofwel, wie de bron leest, heeft er een emotie erbij. Wat gebeurt er als een Joodse, Duitse, Nederlandse vader dit voorleest aan zijn gezin. Of de burgemeester uit gemeente deze bron ontvangt? Welke emoties spelen er dan? *3.De stem van het erfgoed zelf* Als de bron zelf een stem zou kunnen hebben, wat zou de bron dan te zeggen hebben of hoe zou het zich voelen? Hoe verschilt de emotie nu met die van de context in de tijd - toen?
De maker Nadenken over of iets wel of niet erfgoed moet worden/zijn. En wat doen we met beladen geschiedenis. Gebruik een eigentijdse erfgoedkwestie en bekijk die vanuit verschillende perspectieven. 	**Emotienetwerken** ***Oefening in onderzoeken perspectieven, emoties en belangen*** https://erfgoedwijzermetdeklas.nl/media/7655/vo-emotienetwerken.pdf en https://erfgoedwijzermetdeklas.nl/media/8021/erfgoedtool-11-veilig-gesprek-emotienetwerken.pdf en https://www.erfgoedwijzermetdeklas.nl/media/7659/erfgoedtool-10-emotienetwerken-op-papier-mindmappen.pdf Leerlingen gaan in groepjes een hedendaagse erfgoedkwestie bekijken vanuit meerdere perspectieven, bijvoorbeeld een NSB monument. Hoe een plek uit de geschiedenis kan schuren en hoe er verschillende perspectieven en emoties op zo’n

Een voorbeeld is de Muur van Mussert. Moet deze muur behouden blijven? Gebruik de factsheet hierover: https://erfgoedwijzermetdeklas.nl/erfgoedkwesties-en-inspiratie/ en /of ook https://nos.nl/artikel/2499841-muur-van-mussert-in-lunteren-wordt-opgeknapt https://nos.nl/op3/artikel/2218482-waarom-de-muur-van-mussert-zo-omstreden-is	betekenisvolle plek naast elkaar staan en daar leerlingen een mening over laten vormen. Spelregels Veiligheid is belangrijk om een open dialoog te creëren waarin iedereen zijn stem kan laten horen. Het gaat NIET om elkaar te overtuigen **maar om het gezamenlijke onderzoek naar** verschillende emoties en belangen. **Emotienetwerken op papier** Je kunt de methode Emotienetwerken in groepjes laten doen door kwadrant in te vullen. 1. Eerst vullen ze in welke emotie ze zelf hebben bij een onderwerp: voorbeeld “moet de muur van Mussert behouden blijven/erfgoed worden?” Plaats je initialen met of zonder emotie in het kwadrant. Zijn het sterke emotie? Neutraal of licht? Waar staan ze? Dichtbij het midden is sterk. Verderaf is minder sterke emotie. 2. Vervolgens kijken en bespreken ze met elkaar waarom ze op die positie staan. Niemand hoeft elkaar te overtuigen. Het is het delen van elkaars gevoelens. 3. Ben je door iets wat je gehoord hebt van positie veranderd? Zoja, geef door middel van een stippellijn je nieuwe positie in het kwadrant aan. 4. Breng vervolgens verschillende bronnen in (zie factsheet en nos artikelen) 5. Door wie of wat ben je wellicht van emotie veranderd? Geef dit opnieuw aan als je bent veranderd. Waar sta je nu. Vragen zijn: Wat voel jij er zelf eigenlijk bij? Wie zou er allemaal wat van kunnen vinden? Welke emoties en belangen spelen er? Wat zouden we met zo’n monument moeten doen? Bewaren of afbreken? Of je doet een Rollenspel Hier kun je een rollenspel doen: laat groepjes zich inleven in een van de groepen die emoties en belangen hebben”: wat denken (belangen), voelen (emoties), vinden (mening en waarden) ze hiervan? Beschrijft het zo beeldend mogelijk. Je kunt daarna de verschillende perspectieven naast elkaar leggen. Stelling: Een monument in de openbare ruimte mag niemand kwetsen.
De betekenisgever Nadenken over de complexiteit en beladenheid van een persoonlijk verhaal van zowel een verzetsstrijder als verrader. Over feiten, meningen, gevoel en ethiek Het NRC- artikel van 4 mei *Mijn vader, een verrader* – Katinka Jesse	Lees samen het artikel. Of Je pakt steeds een deel van het verhaal. Stopt tussendoor en stelt een vraag over wat de leerlingen **voelen, vinden en denken**. Wat vind, voel en denk jij? Wat maakt hem een verrader?

Naar aanleiding van het boek van Jesse over haar vader. Zie bijlage pagina 6	Wat maakt hem een verzetsheld? Kunnen we onderscheid maken tussen goed en kwaad? Is hij een verrader of een verzetsheld? Wat dacht je eerst, wat denk je nu? Wanneer en door wat of door wie ben je tot een ander inzicht, gevoel of gedachte gekomen?
Afsluiten en reflecteren Filosofische vragen Creatief Schrijven Maak-opdracht	Wat dacht je eerst over herdenken en wat denk je nu? **Filosoferen** Kun je trots zijn op een monument? Moet alles uit het verleden bewaard worden? Wat gebeurt er als erfgoed verdwijnt? Is iets minder erfgoed als je het niet begrijpt? **Creatief schrijven** Leef je in en schrijf een dagboekfragment, mening of emotie. Of een ansichtkaart aan iemand uit het verleden over wat jij belangrijk vindt om te herinneren. **Maakopdracht** • Maak een eigen herdenkingsmonument – wie of wat zou jij willen herdenken, kun je dat in beeld/monumentje vastleggen. • Ontwerp een herdenking: voor wie of wat wil jij een herdenking organiseren? • Moeten monumenten / herdenkingen altijd fysiek zijn? Of kan het ook digitaal? Hoe zou dat er uit (kunnen) zien? • Maak een rondleiding of presentatie voor ouders of een anderen klas.

Het co-ontwerp is aangevuld en uitgewerkt tot een format van een lesvoorbeeld door:

Dorien Wijstma
Landschap Erfgoed Utrecht
https://www.landschaperfgoedutrecht.nl/erfgoededucatie

Landschap+
Erfgoed Utrecht

Bijlage

NRC 4 mei 2026

Mijn vader, een verrader?

Katinka Jesse | auteur
De vader van Katinka Jesse verraadde zijn verzetsgroep. ‘Er zijn nauwelijks verzetsmensen foutloos door de oorlog gekomen’

Het staat bekend als ‘het verraad van Weert’. Nadat hij in 1944 werd gemarteld door de Duitsers, sloeg verzetsman Bob Jesse door. Het kostte zeven verzetsmensen het leven. Jarenlang torste dochter Katinka haar vaders zwaarte mee. Nu heeft ze het boek *Mijn vader, een verrader?* geschreven.

Als kind van zeven vertelde Katinka Jesse het haar ouders: van haar hoefde het leven niet meer. Haar moeder raakte in paniek. Haar vader, 25 jaar ouder dan zijn vrouw, bleef kalm en zei alleen maar: „Dat trekt wel weer bij.” Naar het waarom van de doodswens van de dochter werd niet gevraagd.

Ruim vijftig jaar later denkt Katinka Jesse (59) dat ze leed onder de zwaarte die altijd in huis hing. Vader was lief en maakte vaak grapjes, maar droeg overduidelijk iets donkers met zich mee. „Een kind voelt dat aan. Het zat in kleine dingen. Nooit stoppen in Duitsland op weg naar een vakantieadres. Mijn zusje en ik mochten niet met de asbakjes in de autoportieren spelen, want vader kon niet tegen het plotse geluid als de klepjes dichtgingen.”

Wat er bij hem speelde, schreef Jesse op in het onlangs verschenen boek *Mijn vader, een verrader? Hoe een verzetsman de regie over zijn eigen leven verloor*. Ze kreeg het verhaal zelf te horen toen ze negen jaar was.

Vader Bob, kind van een Joodse moeder, vertelde zijn dochter over zijn verzetswerk in de bezettingsjaren. Alleen al met het organiseren van onderduikadressen had hij veel levens weten te redden. Maar in 1944 werd hij aangehouden, gevangengezet en gemarteld, totdat hij uiteindelijk doorsloeg. Het sleutelmoment kwam toen zijn verhoorders de botten van twee Joodse kinderen voor de ogen van hun moeder en hem dreigden te breken.
Onder dwang leidt Bob Jesse de bezettingsautoriteiten naar een vergadering van de landelijke onderduikorganisatie. Die actie, later bekend als ‘het verraad van Weert’, leidde tot de arrestatie van acht kopstukken uit het Limburgse verzet. Zeven van hen lieten het leven in concentratiekampen of voor een executiepeloton.

Verzetslieden deden daarna een poging om Bob Jesse te liquideren. Ze komen tot in Jesses Amsterdamse appartement en wisten hem te verwonden. Meer dan dertig jaar later tilde hij zijn hemd omhoog en liet aan zijn dochters het door een kogel veroorzaakte litteken aan zijn linkerzij zien. Nog twee anderen raakten gewond: een aanwezige man en Jesses eerste vrouw, Dientje, eveneens actief in het verzet. Zij raakte door de aanslag verlamd aan beide benen.

Alle details waren nieuw voor de twee meisjes, zelfs het bestaan van Dientje. Katinka Jesse: „Waarom hij het heeft gezegd, weet ik niet. Misschien uit zichzelf. Wellicht op aanraden van een verzetsvriend of een therapeut. Mogelijk wilde hij ons wapenen tegen een moment waarop we elders opeens met zijn verleden zouden worden geconfronteerd."

Een groot geheim

Voor de kleine Katinka voelde het in elk geval als heel veel. Vanaf nu torste ze vaders zwaarte met zich mee. Plus een groot geheim. „Mijn vader prentte ons in dat we er met niemand over mochten praten. De gevallen mede-verzetslieden wogen voor hem zwaarder dan de geredde levens, zei hij. 'Ik had mij voorafgaand aan die vergadering van het leven moeten benemen. Of laten benemen', zei hij tegen zijn dochters. Dat gaf mij het gevoel: mag ik hier wel zijn? Want als hij echt uit het leven was gestapt, had ik nooit bestaan."
De puberteit van Katinka Jesse had daardoor iets heel eenzaams. „Ik had de neiging om me af te sluiten. En als het ergens over de oorlog ging, trok ik me helemaal terug."

Vader Jesse moest zich na de bevrijding verantwoorden voor het verraad. Katinka Jesse: „De rechter vond de feiten zo omvangrijk en complex dat ze er als juristen geen oordeel over konden vellen. Mijn vader werd daarom ontslagen van rechtsvervolging."
Zijn mentale last werd er niet minder om, die werd op den duur eigenlijk alleen maar zwaarder. Ook de fysieke gesteldheid van vader Jesse holde achteruit. Alleen tijdens contact met Selma van der Perre, een Joodse verzetsvrouw die ook door zijn 'verraad' werd gearresteerd maar het concentratiekamp overleefde, leek het leven even lichter, zegt zijn dochter. „Zij werden vrienden. En ik later ook met haar."

Bob Jesse overleed toen Katinka vijftien was. De belofte om niemand iets te vertellen, brak ze daarna slechts een paar keer. Een hartsvriendin kreeg alles te horen en de paar langdurige relaties die ze had, inclusief haar huidige man. „Het luchtte eigenlijk nooit echt op. Pas bij Mathijs, met wie ik inmiddels 27 jaar samen ben, gaf het vertellen iets van verlichting. Hij vermoedde wel dat er iets was. Terwijl ik mijn verhaal deed, hebben we elkaar stevig vastgehouden. Dat hielp."

Hoorcollege strafrecht

Op Katinka's zeventiende kreeg haar moeder bezoek van een rechtenstudent die geïnteresseerd was in het verhaal van Bob Jesse. Kopieën van zijn naoorlogse dossier kwamen op tafel. Daartussen een foto van Jesse, gemaakt in Weert in 1945: hij zit geketend op de motorkap van een jeep. Om zijn nek een bord met de tekst: "IK BEN DE VERRADER VAN WEERT. MOORDENAAR VAN: NAUS, BERIX, BR. OVERSTE MERKX." De woorden 'verrader' en 'moordenaar' zijn onderstreept.

Katinka Jesse was bij het gesprek aanwezig en kreeg de foto onder ogen. „Die is echt verschrikkelijk. Om wat hem werd aangedaan, maar vooral door de dames op de achtergrond met hun misprijzende grijnzen."
De meeste toeschouwers van destijds hadden zich gewoon een beetje door de oorlog heen gerommeld. Elk benul van wat echt verzetswerk betekende, ontbrak. Laat staan dat ze begrepen met welke dilemma's Bob Jesse te maken had gehad. Bij zijn dochter Katinka bleef de foto op haar netvlies staan. Ze kan er nog steeds moeilijk naar kijken. „Hij staat niet in mijn boek en ik wil hem niet bij dit artikel."

Eén gebeurtenis liet een paar jaar later nog meer sporen na. Als rechtenstudent volgde Katinka Jesse in het voorjaar van 1988 een hoorcollege van hoogleraar strafrecht Constantijn Kelk over strafuitsluitingsgronden, redenen die een rechter kunnen laten afzien van een straf. Als voorbeeld noemde hij de zaak van een tijdens de oorlog opgepakte verzetsstrijder. Die had weliswaar mensen verraden, maar was ook het slachtoffer van zware marteling. Jesse voelde zich verstijven. "Tranen welden op in mijn ogen. Ik kreeg geen aantekening meer op papier. Ik wilde alleen dat het ophield. Na afloop rende ik naar buiten, waar ik heel erg heb staan huilen."

De oorlog bleef Jesse daarna tekenen. „Ik ben geen fluierefluiter, neem het leven altijd iets serieuzer. Soms maakte het me ook strijdbaar. Ik kan me nu flink opwinden over de manier waarop Israël huishoudt en over extreemrechts."
Het zwijgen over haar vader, drukte op Jesse. Tegelijkertijd was er de zelftwijfel: stelde ze zich niet aan? Eigende ze zich het verhaal van haar vader niet toe?

Groot maatschappelijk engagement
Het verhaal van haar vader zorgde behalve voor aanhoudende mentale worstelingen ook voor een groot maatschappelijk engagement. „Mijn studiekeuze en later inzet in het milieurecht komen rechtstreeks voort uit mijn achtergrond. Ik wil goed doen, goedmaken ook."

Dertig jaar geleden kreeg Jesse de diagnose MS. Bijna zes jaar geleden werd ze bovendien aangereden door een bus. Ze hield er niet-aangeboren hersenletsel aan over. Betaald werk is daardoor al een tijd niet meer mogelijk. In plaats daarvan doet ze vrijwilligerswerk: voorheen ten bate van vluchtelingen, vanaf binnenkort voor de verduurzaming van Utrecht. „Opnieuw dat streven naar een betere wereld."

In 2019 kreeg Jesse een uitnodiging om samen met Selma van der Perre namens het verzet een krans te leggen tijdens de 4-mei-herdenking op de Dam. Ze vond het spannend, maar ging erop in. De uitnodiging voelde als erkenning. „Het filmpje voor de bijhorende tv-uitzending was te kort om het complexe verhaal van mijn vader te vertellen. Maar er kwam toch een zinsnede in voor in de trant van '…En de schuld die zij meenamen'."

De hoogbejaarde en in Londen wonende Van der Perre had een autobiografie geschreven. Jesse hielp haar bij het zoeken van een uitgever. Dat lukte. En passant kreeg Jesse de vraag of zij niet ook moest gaan schrijven, over haar vader.

Dat idee moest rijpen. „Mijn vader had een boek verschrikkelijk gevonden. Met niemand erover praten, is me ingeprent. Wel in een andere tijd. In 1976 werd meer in zwart-wit-termen over de bezetting gedacht. En met de openbaarheid van alle dossiers in het Centraal Archief Bijzondere Rechtspleging komt nu toch alles naar buiten. Dan is het misschien ook goed, als ik het verhaal op een zorgvuldige manier naar buiten breng."

Mijn vader, een verzetsheld?
Het onderzoek voor het boek verdiepte Jesses beeld van het verzetswerk van haar vader. Hij werd er al snel na de bezetting actief en was betrokken bij vrijwel alle mogelijke verzetsactiviteiten.

„En een brief die ik vond, luchtte op. Een verzetsman schreef bijna een halve eeuw geleden dat mijn vader schuld had, maar het verzet ook. Mijn vader was in 1944 overspannen geraakt van al het verzetswerk en stopte er daarom mee. Maar het verzet kon hem niet missen en haalde hem over toch weer te beginnen. Twee weken daarna volgde de fatale arrestatie."

„De titel van het boek is nu *Mijn vader, een verrader?* Maar het schrijven maakte me duidelijk dat er nauwelijks verzetsmensen zijn die foutloos door de oorlog zijn gekomen. Gezien mijn vaders achtergrond en de enorme hoeveelheid verzetswerk die hij verrichte, zou je ook de titel *Mijn vader, een verzetsheld?*kunnen gebruiken. Tijdens de boekpresentatie heb ik dat na lang twijfelen voor het eerst openlijk durven zeggen. Ik vind 'verzetsheld' wel een moeilijk woord. Omdat het zo eendimensionaal en absoluut is."

Intussen probeert de Utrechtse haar trauma niet over te dragen op haar eigen twee kinderen. „Ik heb ze het verhaal van hun opa verteld, op de avond voorafgaand aan de kranslegging met Selma. Mijn zoon was aangeslagen en mijn dochter stortte zich huilend op de bank. Maar ze lijken er goed mee om te gaan en praten er gewoon met anderen over. Zij kunnen dat. Ik ben opgevoed met het idee dat dat niet mocht."

”Ze staan wel heel betrokken in het leven. Ze tillen er gewoon iets minder zwaar aan. Maar misschien gaat het later opspelen. Want het is wel iets dat ze meekrijgen.”

Zelf denkt Jesse dagelijks aan de oorlog. „Die zit ook echt in mijn lijf. Het boek schrijven had iets therapeutisch, maakte het allemaal iets minder zwaar.” Of het voorstelbaar is dat er vanaf nu dagen voorbij zullen gaan zonder oorlog, dat weet ze niet. „Daar ga ik later antwoord op geven.”

Ze praat er in elk geval makkelijker over. „Dat het verhaal er vloeiend uit komt, is eigenlijk niet verbazingwekkend. Ik heb het jarenlang aan mezelf verteld. Maar het prettige is dat het me ook lichamelijk lukt. Dat ging een paar jaar geleden niet. Dan kneep het trauma letterlijk mijn strot dicht.”

Katinka Jesse*, Mijn vader, een verrader? Hoe een verzetsman de regie over zijn eigen leven verloor*, Hollands Diep, 160 blz. € 23,99